

Jarosław Słoma

Program nauczania
edukacji dla bezpieczeństwa
dla liceum
ogólnokształcącego
i technikum
„Żyję i działam bezpiecznie”

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.
Warszawa 2019

Spis treści

Wprowadzenie	
I. Podstawowe założenia programu	
II. Cele kształcenia i wychowania	
III. Rozkład materiału nauczania	
IV. Procedury osiągania celów kształcenia i wychowania	
V. Kontrola i ocena osiągnięć uczniów. Zasady i kryteria oceniania	

Wprowadzenie

Przygotowanie społeczeństwa do przetrwania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń oraz edukacja na rzecz zapobiegania ich powstawaniu to istotne zadania instytucji państwowych. Najbardziej efektywny jest system edukacyjny, bo uczestniczą w nim wszyscy obywatele, objęci przecież obowiązkiem szkolnym, a wiedza zdobyta w szkole jest wykorzystywana na późniejszych etapach rozwoju osobistego.

Edukacja dla bezpieczeństwa realizowana w szkołach ponadpodstawowych to kontynuacja kształcenia zapoczątkowanego w klasie ósmej szkoły podstawowej. Jej realizacja jest ukierunkowana na usystematyzowanie i utrwalenie wiedzy, z jednoczesną troską o wprowadzenie elementów nowych, zwiększających atrakcyjność zajęć, co może wpłynąć na rozwój zainteresowań uczniów. Odpowiednio zaplanowane, przygotowane i profesjonalnie przeprowadzone lekcje mogą przynieść wiele satysfakcji uczniom, ale także nauczycielom, bo stanowią doskonały warsztat pracy pedagogicznej – nie ma bowiem drugiego przedmiotu o tak rozbudowanej strukturze interdyscyplinarnej.

Atrakcyjność pracy nauczyciela edukacji dla bezpieczeństwa zwiększa również zaproponowana w niniejszym programie nauczania koncepcja oceniania przedmiotowego. Według niej oceny dobre i bardzo dobre stają się osiągalne dla niemal wszystkich uczniów aktywnie uczestniczących w lekcjach.

Proponowany program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie podstawowym pozwala zrealizować wszystkie zagadnienia zapisane w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. 2018 r., poz. 467) w czasie określonym w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla szkół publicznych (Dz.U. 2017 r., poz. 703).

I. Podstawowe założenia programu

Myślą przewodnią programu i opracowanego na jego podstawie nowoczesnego podręcznika stało się założenie, że edukacja dla bezpieczeństwa, ze względu na interdyscyplinarną strukturę, może być dla uczniów inspiracją do poznawania wielu zagadnień historycznych i współczesnych, cywilizacyjnych, technologicznych i społecznych. Daje przy tym wszystkim uczniom możliwość nieskrępowanego rozwoju własnych zainteresowań i odnoszenia sukcesów; jest także narzędziem rozwijania ich zainteresowań i planowania własnego rozwoju.

Program opisuje wszystkie treści kształcenia (wymagania szczegółowe) zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla edukacji dla bezpieczeństwa w szkołach ponadpodstawowych. Zgodnie z zawartą w niej dyspozycją szczególny nacisk położono w programie na kształcenie umiejętności praktycznych, zwłaszcza w zakresie ratownictwa i udzielania pierwszej pomocy. Sprzyja to kształtowaniu pożądanych społecznie postaw (altruizmu, humanitaryzmu, empatii) i wyrabianiu poczucia odpowiedzialności za własne działanie, pewności i zdecydowania w podejmowanych czynnościach (nie tylko ratowniczych), a także wszechstronnemu rozumieniu procesów społecznych na gruncie historycznym, socjologicznym, politycznym, społecznym i jednostkowym. Bardzo ważne jest również zapewnienie uczniom swobody wypowiedzi, z zachowaniem bezpieczeństwa emocjonalnego, kultury i taktu.

Dynamika rozwoju cywilizacyjnego, widoczna w obrębie bezpieczeństwa jednostkowego, grupowego (państwowego, międzynarodowego) i ujmowanego globalnie, jest wyznacznikiem konieczności ustawicznego kształcenia kadry pedagogicznej, aby zagwarantować uczniom aktualne, rzetelne i wiarygodne informacje. Zmieniają się bowiem nie tylko systemy geopolityczne, ustroje państwowe, instytucje państwowe i kompetencje władz; zmienia się wszystko wokół nas: system prawny, sojusze i konteksty (m.in. historyczne i moralne). Młodzi ludzie są bardzo wymagający i krytyczni – potrzebują autorytetów, a nauczyciel edukacji dla bezpieczeństwa ma predyspozycje formalne, aby z tego skrupulatnie korzystać.

Zgodnie z założeniami podstawy programowej w procesie nauczania należy w uczniu wykształcić m.in. umiejętność myślenia przyczynowo-skutkowego w wymiarze chronologicznym (podstawa programowa, s. 21: *Rozumienie problematyki bezpieczeństwa państwa posiada przy tym wieloaspektową wykładnię: kreuje zrozumienie przeszłości, tworzy obraz teraźniejszości i stanowi przesłanki do myślenia o przyszłości*). Ma to również odniesienie do stale i dynamicznie zmieniających się koncepcji bezpieczeństwa, a włączenie w zakres przedmiotu zagadnień związanych z komunikacją interpersonalną, stresem, chorobami cywilizacyjnymi i troską o równowagę psychofizyczną daje możliwość szerokiego oglądu kwestii bezpieczeństwa, począwszy od jednostki, przez mniejsze i większe grupy (rodzina, naród), po problemy międzynarodowe i globalne, obecnie i w przyszłości.

Układ materiału

Kolejność rozdziałów w programie odpowiada ich kolejności w podręczniku, ale i w programie, i w podręczniku nie są one ułożone tak jak w podstawie programowej. Takie rozwiązanie przyjęto po konsultacjach z nauczycielami przedmiotu, którzy niemal jednomyślnie wyrażali pogląd, że oczekują rozpoczęcia realizacji treści przedmiotu od zagadnień związanych z pierwszą pomocą. Daje im to zdecydowanie większy komfort pracy, bo – wobec możliwości „utruty” kilku lekcji w ciągu roku szkolnego – gwarantuje pełną, profesjonalną realizację bloku, który w podstawie programowej został uznany za priorytetowy (podstawa programowa, s. 22: *Umiejętność udzielania*

pierwszej pomocy, jak również edukacja zdrowotna, z uwagi na największe prawdopodobieństwo wykorzystania ich w praktyce, w życiu codziennym należą do **najważniejszych** tematów w przedmiocie edukacja dla bezpieczeństwa. Za szczególnie ważne w tym zakresie należy uznać właściwe postępowanie z osobami, u których wystąpiło nagłe zatrzymanie krążenia).

Podstawy prawne programu nauczania

Akt prawny	Przedmiot	Komentarz
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U., 2018 r., poz. 467)	Podstawa programowa edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie podstawowym została opisana w załączniku 1. do tego rozporządzenia.	Program nauczania odnosi się do wszystkich zapisów opisanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego na poziomie podstawowym.
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla szkół publicznych (Dz.U., 2017 r., poz. 703)	Czas przeznaczony na realizację zajęć dydaktycznych określono w załączniku 4. do tego rozporządzenia.	Za podstawę tworzenia programu nauczania przyjęto łączny czas pracy w wymiarze 1 godziny tygodniowo, w czasie jednego roku, w całym etapie kształcenia (26 h + 4 h powtórzeń + 2–4 h do dyspozycji nauczyciela). Zajęcia dotyczące pierwszej pomocy są kumulowane w bloki dwugodzinne; odbywają się w grupach nie większych niż 15 osób.
Art. 3 pkt. 13b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, 1991 r., poz. 425) z późn. zm.	Definicja programu nauczania do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego.	Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie podstawowym powinien zawierać: • opis sposobu realizacji celów wychowania i kształcenia, • opis sposobu realizacji treści nauczania ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego – przedmiotu w zakresie podstawowym w liceum ogólnokształcącym i technikum.
Art. 22a ust. 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, 1991 r., poz. 425) z późn. zm.	Możliwość ujmowania w programie nauczania treści wykraczających poza	Zapis ten pozwala na swobodne posługiwanie się dodatkowymi treściami nauczania.

Akt prawny	Przedmiot	Komentarz
	podstawę programową	
Art. 22a ust. 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, 1991r., poz. 425) z późn. zm.	Program nauczania powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów.	Program został przygotowany w sposób gwarantujący wszystkim uczniom odniesienie sukcesu.

Materiały do realizacji programu nauczania

Realizację programu nauczania edukacji dla bezpieczeństwa umożliwią ściśle z nim skorelowane podręcznik oraz nowoczesny zeszyt ćwiczeń – opracowania zawierające, oprócz typowych zadań, także ćwiczenia do rozwiązywania bezpośrednio w klasie lub w ramach zadania domowego albo jako forma samokształcenia i samokontroli.

Dla nauczyciela przydatny będzie poradnik zawierający wskazówki dotyczące realizacji tematów z podręcznika. Pracę ułatwią: scenariusze wybranych lekcji, karty pracy, sprawdziany, plan wynikowy, przedmiotowy system oceniania i rozkład materiału. Wydawca systematycznie przygotowuje również multimedialne środki dydaktyczne ułatwiające realizację zajęć, skupiające uwagę uczniów, pobudzające wyobraźnię i inspirujące do kreatywności.

II. Cele kształcenia i wychowania

Ogólne cele kształcenia

I. Bezpieczeństwo państwa

II. Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (wypadków masowych i katastrof)

III. Podstawy pierwszej pomocy

IV. Edukacja zdrowotna. Zdrowie w wymiarze indywidualnym i zbiorowym. Zachowania prozdrowotne

Szczegółowe cele kształcenia

- a) przekazanie uczniom niezbędnej wiedzy w zakresie przygotowania instytucji państwa do działań w sytuacjach kryzysowych,
- b) wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia oraz podejmowania działań zapobiegawczych,
- c) przygotowanie uczniów do udzielania poszkodowanym pierwszej pomocy możliwej w określonych warunkach,
- d) kształtowanie u uczniów postaw ochrony zdrowia i życia, zarówno własnego, jak i innych osób,
- e) kształtowanie u uczniów postaw gotowości do niesienia pomocy potrzebującym, humanitaryzmu, altruizmu i asertywności,
- f) rozwijanie u uczniów zdolności organizatorskich i komunikacyjnych oraz umiejętności przywódczych.

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Kształtowanie wiedzy i umiejętności uczniów:

- ▶ rozwijanie ciekawości poznawczej oraz zainteresowań w zakresie obronności, bezpieczeństwa, ratownictwa i ochrony zdrowia;
- ▶ kształtowanie umiejętności odnajdywania związków przyczynowo-skutkowych analizowanych wydarzeń i planowanych działań;
- ▶ przewidywanie realnych trudności i zagrożeń w realizacji zaplanowanych działań;
- ▶ trening umiejętności samodzielnej obserwacji, analizy oraz interpretacji zjawisk i procesów społecznych w obrębie zainteresowań przedmiotu;
- ▶ przedstawienie wybranych odkryć naukowych, wynalazków i nowatorskich technologii oraz przygotowanie do samodzielnego zdobywania wiedzy na temat postępu cywilizacyjnego w tym zakresie;
- ▶ wzmacnianie uczucia szacunku dla innych osób – ich zdrowia, życia, godności i pracy;
- ▶ wzbudzanie poczucia sprawstwa i partycypacji w obszarach: zdrowia, życia, bezpieczeństwa.

Kształtowanie osobowości uczniów:

- ▶ wyrabianie zdolności samodzielnego, logicznego i krytycznego myślenia;
- ▶ kształtowanie umiejętności wyszukiwania i oceny źródeł informacji;

- ▶ doskonalenie umiejętności selekcji, przechowywania i odpowiedniego wykorzystywania zdobytych informacji;
- ▶ kształtowanie umiejętności przekazywania samodzielnie zdobytej wiedzy, argumentowania i dyskusowania.

Zachęcanie uczniów do zdobywania rozszerzonej wiedzy:

- ▶ rozwijanie zainteresowania przedmiotem z wykorzystaniem zagadnień omawianych w zakresie podstawowym;
- ▶ proponowanie pozalekcyjnej i pozaszkolnej aktywności w obrębie przedmiotu (kluby, koła, organizacje i stowarzyszenia, zawody itd.)
- ▶ odnoszenie się w trakcie procesu dydaktycznego do ciekawych przykładów, zjawisk i oryginalnych rozwiązań, których zrozumienie i pełne wyjaśnienie jest możliwe dopiero po zgłębieniu i poszerzeniu wstępnej – ogólnej informacji;
- ▶ proponowanie lektury ciekawych pozycji wydawniczych, publikacji zwartych, artykułów i prac naukowych, filmów dokumentalnych, fabularnych itd.;
- ▶ przekazywanie informacji o zawodach, które wymagają kompetencji związanych z przedmiotem, o kierunkach studiów w tym zakresie i możliwych (proponowanych) ścieżkach rozwoju osobistego w powiązaniu z zainteresowaniem przedmiotem.

III. Rozkład materiału nauczania

26 lekcji, ponadto 4 lekcje przeznaczone na powtórzenia i 2–4 lekcji do dyspozycji nauczyciela

Lp.	Temat	Liczba godz.	Zagadnienia
1.	Alarmowanie i ewakuacja	2	• system wykrywania i alarmowania, aplikacje systemów ostrzegania o lokalnych zagrożeniach • rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych • zasady zachowania po ogłoszeniu alarmu • ewakuacja w szkole – ogólne zasady ewakuacji z budynków • ewakuacja ludności, zwierząt i środków materiałowych • zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w żywność i wodę • przeciwdziałanie panice
2.	Podstawowe wiadomości z zakresu pierwszej pomocy	1	• obowiązek (prawny i moralny) udzielania pierwszej pomocy • łańcuch przeżycia • rola układu oddechowego, układu krążenia i układu nerwowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych • stan nagłego zagrożenia zdrowotnego, przyczyny szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia • aplikacje telefoniczne przydatne w ratownictwie • apteczka pierwszej pomocy
3.	Postępowanie na miejscu zdarzenia	1	• bezpieczeństwo: świadka, ratownika, poszkodowanych, miejsca zdarzenia • środki ochrony osobistej dla ratownika • bezpieczne zdejmowanie rękawiczek jednorazowych • wzywanie profesjonalnej pomocy – numery alarmowe, treść komunikatu • transport poszkodowanych • wywiad SAMPLE

4.	Pomoc osobie nie-przytomnej	2	• ocena przytomności poszkodowanego • przyczyny i objawy utraty przytomności • przewracanie poszkodowanego na plecy (jeśli leży w innej pozycji) • udrażnianie dróg oddechowych • ocena oddechu • pozycja bezpieczna • ochrona termiczna i kontrolowanie stanu poszkodowanego • pierwsza pomoc w przypadku omdlenia
5.	Resuscytacja krążeniowo-oddechowa	2	• definicja resuscytacji krążeniowo-oddechowej • przyczyny i typowe objawy NZK • podstawowe zabiegi resuscytacyjne u dorosłych, dzieci i niemowląt (algorytm) • obsługa automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED)
6.	Ciała obce w organizmie	1	• pierwsza pomoc w przypadku zadławienia u dorosłych • pierwsza pomoc w przypadku zadławienia u niemowląt i dzieci • zapobieganie zadławieniom u dzieci • ciało obce w: ○ oku ○ uchu ○ skórze
7.	Tamowanie krwotoków	2	• rodzaje ran i krwotoków • wstrząs krwotoczny • opatrunki osłaniający i uciskowy w obrębie różnych części ciała • opatrywanie rany z ciałem obcym • bandażowanie • środki zastępcze służące do opatrywania ran
8.	Urazy kości i stawów	1	• typowe objawy urazów kości i stawów • opatrywanie złamań, skręceń i zwichnięć

			• sposoby unieruchamiania kończyn za pomocą bandaża, chusty trójkątnej, dostępnych materiałów • postępowanie ratownicze w przypadku urazów kręgosłupa • zapobieganie urazom przy pracy, w sporcie i podczas rekreacji
9.	Oparzenia i odmrożenia	1	• oparzenia termiczne i chemiczne – okoliczności, objawy, pierwsza pomoc • udar słoneczny i udar cieplny – objawy, pierwsza pomoc • wychłodzenie i odmrożenie – przyczyny, pierwsza pomoc • zapobieganie oparzeniom (środowisko domowe, małe dzieci)
10.	Inne groźne przypadki	2	• pierwsza pomoc w przypadku: ○ zawału serca ○ udaru mózgu ○ napadu padaczkowego ○ hipo- lub hiperglikemii ○ zatrucia (pokarmowego, gazem, środkami psychoaktywnymi, alkoholem, lekami) ○ tonięcia ○ porażenia prądem ○ ukąszenia ○ użądlenia ○ wstrząsu anafilaktycznego ○ astmy
11.	Rodzaje zagrożeń i ochrona przed nimi	1	• zagrożenia czasu pokoju i czasu wojny • klasyfikacja zagrożeń ze względu na podmiot (zagrożenia bezpieczeństwa osobistego i zbiorowego) i źródło zagrożeń • zarządzanie kryzysowe • systemy zapewniające bezpieczeństwo wewnętrzne: Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, Państwowe Ratownictwo Medyczne; rola i zasady funkcjonowania PSP i PRM • zadania OSP, GOPR, TOPR, WOPR itp.

			• obowiązki pieszego i kierowcy podczas przejazdu pojazdu uprzywilejowanego
12.	Pożary	1	• zagrożenia pożarowe w domu i szkole • typowe zagrożenia zdrowia i życia w czasie pożaru • postępowanie na wypadek pożaru • rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego • sposoby gaszenia najczęściej występujących pożarów
13.	Powódzie i inne zagrożenia naturalne	1	• typowe zagrożenia zdrowia i życia w czasie powodzi • postępowanie na wypadek powodzi • zagrożenie lawiną • intensywna śnieżycą • upały • wichury
14.	Zagrożenia terrorystyczne i cyberprzemoc	1	• pojęcie terroryzmu • przykłady skutków użycia środków: chemicznych, biologicznych, wybuchowych • zasady zachowania w czasie ataku terrorystycznego • cyberprzemoc • zagrożenia w szkole
15.	Skażenia promieniotwórcze i zatrucia środkami przemysłowymi	1	• oznaczenia substancji toksycznych i miejsc ich przechowywania • zasady postępowania w razie awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi • wpływ środków promieniotwórczych, zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry • zabezpieczanie żywności i wody przed skażeniami • zabiegi specjalne i sanitarne • odkażanie, dezaktywacja, dezynfekcja, deratyzacja
16.	Inne zagrożenia spowodowane działalnością człowieka	1	• wypadki komunikacyjne • katastrofy budowlane • wyciek gazu z instalacji w budynku mieszkalnym • znalezienie niewypału lub niewybuchu

17.	Bezpieczeństwo państwa	1	• geopolityczne, militarne i gospodarcze aspekty bezpieczeństwa państwa • elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego instytucje • zadania prezydenta, parlamentu i rady ministrów w dziedzinie obronności • zarządzenia wydawane w związku z kryzysem, stany nadzwyczajne • formacje służb mundurowych zapewniających bezpieczeństwo państwa • zadania i kompetencje władz samorządowych w dziedzinie obronności • świadczenia obywateli na rzecz obronności
18.	Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej	1	• zadania, struktura, wyposażenie i uzbrojenie Sił Zbrojnych RP • stowarzyszenia i organizacje działające na rzecz obronności
19.	Ochrona ludności i dóbr kultury oraz obrona cywilna	1	• dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej na świecie • obrona cywilna w Polsce • podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego • ochrona dóbr kultury
20.	Zasady zdrowego stylu życia	2	• czynniki wpływające na zdrowie • źródła informacji o zdrowiu • choroby cywilizacyjne • aktywność fizyczna • żywienie, otyłość, BMI • palenie, alkohol, dopalacze (skutki, tendencje) • leki a suplementy diety
21.	Choroby cywilizacyjne i problemy zdrowia psychicznego	2	• uzależnienia od substancji psychoaktywnych • uzależnienia behawioralne • anoreksja, bulimia • depresja • radzenie sobie ze stresem

			komunikacja interpersonalna: asertywność, odmowa, negocjowanie
Razem		28	

Forma programu daje nauczycielowi swobodę operowania treściami oraz stwarza możliwość dostosowania ich do potrzeb i predyspozycji percepcyjnych uczniów. Zgodnie z przyjętymi założeniami minimalna liczba godzin nie wypełnia całkowitego czasu zajęć w danej klasie. Pozwala to nauczycielowi na rozszerzenie treści kształcenia zgodnie z własnym wyborem i realizację np. projektów czy dodatkowych zajęć terenowych.

Liczba godzin przeznaczanych na realizację poszczególnych działów kształcenia może być dostosowywana do istniejących warunków, określonych czynnikami organizacyjnymi (wielkość klasy, dostęp do specjalistycznych pracowni czy możliwość przeprowadzenia zajęć w terenie), percepcją oraz predyspozycjami psychofizycznymi danej grupy uczniów.

IV.Procedury osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

Zadania szkoły

- ▶ Organizowanie zajęć w małych grupach, co umożliwi praktyczne ćwiczenie pożądanych umiejętności, szczególnie dotyczących udzielania pierwszej pomocy (w odniesieniu do praktycznych ćwiczeń z pierwszej pomocy – w grupach nie większych niż 15 osób).
- ▶ Zapewnienie niezbędnych pomocy dydaktycznych (szczególnie manekin do ćwiczenia umiejętności związanych z resuscytacją krążeniowo-oddechową oraz treningowy defibrylator automatyczny) i kontaktów z instytucjami wspomagającymi proces pedagogiczny (jak: straż pożarna, ogniwa zarządzania kryzysowego, Państwowe Ratownictwo Medyczne, wyspecjalizowane jednostki organizacji społecznych i stowarzyszeń, np. grupy ratownicze).
- ▶ Wspieranie uczniów w pogłębianiu wiedzy i doskonaleniu umiejętności z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa oraz zapewnienie im optymalnych warunków rozwoju zdolności i zainteresowań.
- ▶ Kształtowanie postaw humanitarnych i obywatelskich oraz promowanie przykładów tzw. dobrej praktyki.

Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

Interdyscyplinarny charakter edukacji dla bezpieczeństwa wymaga od nauczyciela bogatego warsztatu pracy, zwłaszcza stosowania różnorodnych metod nauczania i wielu rozmaitych środków dydaktycznych. Czynnościowa specyfika programu, w powiązaniu z opisaniem podstawy programowej językiem wymagań (umiejętności ucznia), preferuje niektóre metody, ale z innych nie należy rezygnować. Zaprezentowane niżej tabelaryczne zestawienie metod proponowanych w edukacji dla bezpieczeństwa uwzględnia jedynie ich efektywność przy realizacji konkretnych tematów. Ich kolejność nie jest rankingiem. Zestawienie stanowi propozycję jak najefektywniejszego wykorzystania metod nauczania w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Szczególne znaczenie mają metody aktywizujące, ponieważ pobudzają myślenie w kategoriach przyczynowo-skutkowych, uczą poszukiwania analogii, zmierzają do wynajdywania alternatywnych sposobów działania, a wszystkie te umiejętności są niezwykle przydatne w sytuacjach kryzysowych.

W edukacji dla bezpieczeństwa niezwykle efektywne okazuje się emocjonalne wzmocnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego. Celowe jest zapoznanie się nauczyciela z treścią podstawy programowej wcześniejszego etapu edukacyjnego, a także z podstawami programowymi biologii, chemii, fizyki i techniki. Ułatwi to znacznie budowę własnego planu dydaktycznego oraz krytyczną analizę różnych programów nauczania i oferowanych podręczników. Proces nauczania przedmiotu stanowiącego połączenie wielu dyscyplin naukowych (m.in.: chemii, fizyki, biologii, historii, medycyny) wymaga od nauczyciela erudycji, wysokiej kultury pracy i bardzo dobrego przygotowania warsztatowego. Różnorodność poruszanych zagadnień skłania zaś do łączenia stosowanych metod i dbałości o aktualność prezentowanych treści, co wymusza indywidualne poszukiwania, szczególnie z wykorzystaniem internetu. Nie należy się także wahać przed podjęciem współpracy z ogniwami zarządzania kryzysowego, strażą pożarną i Państwowym Ratownictwem Medycznym.

W celu efektywnego osiągnięcia założonych celów edukacyjnych warto starannie dobierać miejsca zajęć. Nauczyciel, kierując się własnym doświadczeniem pedagogicznym, stanem bazy dydaktycznej, wyposażeniem szkoły oraz dostępnością tzw. instytucji społecznego otoczenia szkoły (głównie służby zdrowia i straży pożarnej), powinien dążyć do zmaksymalizowania aktywności uczniów i wyzwalania postaw humanitarnych, poszukujących i twórczych.

Proponowane metody realizacji programu

Lp.	Metoda	Krótką charakterystyka	Przykład tematu do realizacji (lekcja lub jej fragment)
1.	Instruktaż	Sprawne i zrozumiałe dla odbiorcy przedstawienie zasad wykonywania czynności.	4. Pierwsza pomoc osobie nieprzytomnej
2.	Pokaz	Zademonstrowanie działania sprzętu, urządzenia, maszyny.	5. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa
3.	Ćwiczenia praktyczne	Wykonywanie przez uczniów czynności związanych z tematem lekcji w celu wykształcenia właściwych nawyków, szybkości działania, precyzji, poprzedzone instruktażem i pokazem.	8. Urazy kości i stawów
4.	Wykład uczestniczący	Wzbogacanie wykładu metodami poglądowymi i środkami działającymi na różne receptory. Istotą wykładu uczestniczącego jest wyzwolenie aktywnego współudziału słuchaczy, np. przez pytania i analogie.	10. Inne groźne przypadki
5.	Dyskusja	Wymiana poglądów (argumentów), ścieranie się stanowisk kilku lub więcej rozmówców.	20. Zasady zdrowego stylu życia
6.	Drama	Metoda nastawiona na oddziaływanie psychologiczne i wpływ wychowawczy. Odgrywanie ról pozwala poznać różne aspekty sytuacji oraz motywację i emocje kreowanych postaci.	21. Choroby cywilizacyjne i problemy zdrowia psychicznego
7.	Burza mózgów	Dążenie do uzyskania od uczniów jak największej liczby odpowiedzi, propozycji, skojarzeń.	14. Zagrożenia terrorystyczne i cyberprzemoc
8.	Pytania i odpowiedzi	Metoda wielofunkcyjna, umożliwiająca rozpoznanie stanu wiedzy i umiejętności uczniów. Ukierunkowuje tok rozważań i wypowiedzi, ewaluuje, diagnozuje i monitoruje zarówno pracę uczniów, jak i nauczyciela.	2. Podstawowe wiadomości z zakresu pierwszej pomocy

9.	Analiza przy- padku	Omówienie i interpretacja zdarzeń, głównie w celach prewencyjnych i wychowawczych.	1. Alarmowanie i ewakuacja
10.	Wywiad	Rozmowa w celu uzyskania informacji, np. od uczestników rzeczywistych zdarzeń. Bardzo wzmacnia proces wychowawczy.	18. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej
11.	Projekt	Samodzielna realizacja przez uczniów zadania przygotowanego przez nauczyciela na podstawie wcześniej ustalonych założeń.	17. Bezpieczeństwo państwa

Wypożyczenie szkoły w środki dydaktyczne

(przy założeniu, że klasa liczy nie więcej niż 24 uczniów)

Lp.	Nazwa środka dydaktycznego	Kategoria potrzeb/liczba egzemplarzy	
		konieczne	przydatne
1.	Manekin (fantom) do nauki resuscytacji krążeniowo-oddechowej	1	4
2.	Defibrylator automatyczny AED		1
3.	Apteczka pierwszej pomocy (torba, plecak apteczny) z pełnym wyposażeniem	1	4
4.	Koc	2	6
5.	Karimata		6
6.	Folia termoizolacyjna	4	6
7.	Bandaż elastyczny 10 cm × 4 m	16	24
8.	Chusta trójkątna	2	12
9.	Szyna Kramera (lub inna), krótka	2	12
10.	Trójkąt ostrzegawczy	2	4
11.	Kamizelka odblaskowa	2	6
12.	Maska twarzowa lub folia z zastawką do wykonywania oddechów ratowniczych	2	1 na osobę
13.	Jałowe kompresy gazowe różnej wielkości (np. 9 cm × 9 cm, 0,5 m ²)	16	24
14.	Płyta z filmami dotyczącymi pierwszej pomocy		1

Standaryzacja procesu kształcenia

Planowanie przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego to niezwykle ważna, a zarazem trudna umiejętność, wpływająca istotnie na sprawność i efektywność warsztatową nauczyciela. Planowanie pracy powinno być przemyślanym doбором treści nauczania, metod, form realizacji procesu kształcenia i środków, jakimi zamierzamy się posłużyć, aby osiągnąć wyznaczone cele. Powinno być procesem twórczym („szyciem na miarę”), dostosowanym do specyfiki grupy, możliwości szkoły i warsztatowego zaawansowania nauczyciela.

Autonomia pracy nauczyciela daje możliwość przesuwania tematów w ramach propozycji programowej lub rozwijania wybranych treści. We wszystkich poczynaniach planistycznych (konieczne jest dysponowanie rozkładem materiału i/lub planem wynikowym) powinno się dążyć do takiego zorganizowania zajęć, aby wprowadzić ucznia w rolę odkrywcy i rozwinać w nim umiejętność samokształcenia oraz ciekawość poznawczą. Podstawowym elementem takiej twórczej postawy ucznia jest odpowiednia motywacja. Rozwija się ona dzięki uświadomieniu sobie i przyswojeniu celów lekcji, właściwemu stosowaniu ocen, szczególnie zaś dzięki postawie nauczyciela i dawanemu przezeń przykładowi osobistemu.

Cele kształcenia to świadome – planowane i oczekiwane, a zarazem konkretne i wymierne – efekty edukacji. Podzielono je na szczegółowo wyodrębnione kategorie. Nadrzędnym celem jest jednak dobro ucznia, rozumiane jako jego wszechstronny, harmonijny rozwój i szkolny sukces.

Kategorie celów¹

- Poziom I – wiadomości
 - A. Zapamiętywanie wiadomości (dyspozycja ucznia do przypominania sobie określonych nazw, terminów, praw, faktów i zasad)
 - B. Zrozumienie wiadomości (uczeń przedstawia poznane wiadomości według własnego schematu rozumowania, potrafi je systematyzować)
- Poziom II – umiejętności
 - C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych (umiejętność praktycznego stosowania zdobytych wiadomości według najczęściej występujących algorytmów zachowań)
 - D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych (świadczy o opanowaniu przez ucznia wiedzy z poziomów A i B oraz umiejętności z poziomu C, a także o swobodnym, syntetycznym stosowaniu kompetencji do rozwiązywania skomplikowanych trudności)
- Poziom III – postawy
 - E. Stosunek do społeczeństwa (chęć współpracy, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów, więzi społecznych, przestrzeganie zasad współżycia i norm społecznych)
 - F. Potrzeby i aspiracje (świadomość potrzeby zdobywania wiedzy, rozwijanie własnych zainteresowań, uzdolnień)

¹Na podstawie: *ABC testów osiągnięć szkolnych*, red. B. Niemierko, Warszawa 1975 [za:] *Ocenianie. Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

Posługiwanie się opisanymi wyżej ogólnymi celami może sprawiać trudności w monitorowaniu sposobu i poziomu ich realizacji. Należy je zatem odpowiednio doprecyzować, dbając o ich kryterialną mierzalność. Płynne przejście od ogółu do szczegółu pozwalają osiągnąć cele operacyjne. Wszystkie czynności nauczyciela związane z realizacją właściwie zaplanowanej lekcji muszą zostać podporządkowane osiągnięciu poszczególnych celów operacyjnych.

Klasyczna (modelowa) struktura celu operacyjnego

Składnik	Opis składnika	Przykład
1a. Czynności ucznia 1b. Treść czynności	- Opis zachowania ucznia wyrażony czasownikiem operacyjnym - Przedmiot, materiał, temat, którego działanie dotyczy	wskazuje środki opatrunkowe służące do opatrywania ran
2. Warunki działania	Okoliczności, w których działanie ucznia ma zaistnieć (dane, środki, utrudnienia itp.)	po zapoznaniu się z wyposażeniem apteczki pierwszej pomocy
3. Kryterium (ilościowe/jakościowe)	Określenie minimalnego poziomu realizacji (po jego osiągnięciu można uznać, że dana czynność została opanowana)	poprawnie wskazuje przynajmniej trzy środki opatrunkowe

Opracowanie na podstawie: R. Mager, *Preparing instructional objectives* [za:] Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych, CODN, Warszawa 1999.

Cele wyrażone wieloznacznie oraz z zastosowaniem czasowników operacyjnych

Taksonomia celów nauczania	Określenie wieloznaczne	Określenie konkretne – operacyjne
Poziom I A – zapamiętywanie wiadomości B – rozumienie wiadomości	wiedzieć rozumieć	nazywać definiować wyliczać identyfikować streszczać wyjaśniać rozróżniać opisywać
Poziom II C – stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych	kształtować	stosować projektować

D – stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych	kształtować	wybierać porównywać wykrywać proponować (metodę) planować
Poziom III E – stosunek do społeczeństwa	wyrażać	nawiązywać utrzymywać przestrzegać rozumieć
F – potrzeby i aspiracje	wyrażać	podejmować rozwijać doskonalić osiągać

Opracowanie na podstawie: K. Ciżkowicz, J. Ochendusko, *Pracownia pomiaru osiągnięć szkolnych. Materiały szkoleniowe Kujawsko-Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli*, Bydgoszcz 1986; *Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

Właściwa konstrukcja celów kształcenia umożliwia odpowiedni dobór wymagań programowych do poszczególnych ocen. Ich należyte zhierarchizowanie sprzyja indywidualizacji, motywowaniu (nie są ani zbyt łatwe, ani zbyt trudne, co zwykle zniechęca do działania), monitorowaniu rozwoju uczniów oraz ewaluacji własnej pracy.

Poziomy wymagań według B. Niemierki

- ▶ K – wymagania konieczne, na ocenę dopuszczającą, obejmują wiedzę i umiejętności proste, łatwe do opanowania i zapamiętania dla każdego ucznia, niezbędne w dalszej edukacji, często przydatne w życiu.
- ▶ P – wymagania podstawowe, na ocenę dostateczną, to zasób wiedzy i umiejętności możliwy do opanowania przez uczniów przeciętnych, średnio zdolnych, niewykraczający poza wymagania podstawy programowej, przydatny w życiu, znaczący w dalszej edukacji; wraz z wymaganiami poziomu K tworzy niezbędny zasób najistotniejszych wiadomości i umiejętności.
- ▶ R – wymagania rozszerzające, na ocenę dobrą, obejmują wiedzę i umiejętności bardziej złożone, o wyższym poziomie trudności, wymagające twórczego podejścia, stanowiące rozwinięcie wymagań opisanych wcześniej, zarówno w odniesieniu do szczegółowości, jak i przydatności w życiu codziennym. Nie są niezbędne w dalszej nauce.
- ▶ D – wymagania dopełniające, na ocenę bardzo dobrą, stanowią zasób wiedzy i umiejętności trudny do opanowania, wymagający dużego nakładu pracy, korzystania z różnych źródeł wiedzy. W życiu codziennym bywają przydatne rzadko, pośrednio.
- ▶ W – wymagania wykraczające, na ocenę celującą, obejmują wiedzę i umiejętności wykraczające poza program nauczania; obrazują indywidualny wkład pracy i osobiste zainteresowania uczniów.

Klasyczna zależność oceny od poziomu wymagań

Poziom					Ocena
K	P	R	D	W	
–	–	–	–	–	1
X	–	–	–	–	2
X	X	–	–	–	3
X	X	X	–	–	4
X	X	X	X	–	5
X	X	X	X	X	6

Praktyka często komplikuje sytuację modelową. Oto przykład: uczeń spełnia wymagania z poziomów D i W, ale wykazuje duże braki lub całkowity brak wiedzy na poziomach najniższych – K i P. Jak wówczas ocenić ucznia? W rozwiązywaniu podobnych dylematów pomocne są podstawy pomiaru dydaktycznego – narzędzia i procedury działania. Wszystkie czynności nauczyciela zmierzające do osiągnięcia celów określonej jednostki dydaktycznej są weryfikowane przez ich efektywność. Tę z kolei odnosi się do oczekiwanych osiągnięć ucznia, wynikających z wymagań programowych, które można traktować jako standardy kształcenia. Bardzo popularne w wielu przedmiotach i na różnych etapach kształcenia stało się określanie wymagań podstawowych (P – konieczne i podstawowe łącznie), ponadpodstawowych (PP – rozszerzające i dopełniające łącznie) oraz wykraczających (W). Oto ich przegląd.

Uproszczony podział wymagań

Kryteria doboru	Wymagania		
	P	PP	W
Poziom trudności	bardzo łatwe	trudne, złożone	bardzo trudne, skomplikowane
Przydatność	praktyczne, przydatne w życiu	mało przydatne	stosowane sporadycznie, niekonwencjonalne
Niezbędność	- wymagane do dalszej nauki, postępów wiedzy i umiejętności - kluczowe, elementarne	rozszerzające, pogłębiające i systematyzujące zasób wiedzy i umiejętności	- wybiegające poza wiedzę ogólną z przedmiotu - specjalizujące
Niezawodność	- empiryczne, racjonalne, sprawdzalne, powtarzalne - wdrażane w praktyce	problemатyczne, złożone	hipotetyczne, prawdopodobne

Poziom wymagań w odniesieniu do podstawy programowej

Oznaczenia zapisów w podstawie programowej	Założenia programowe przedmiotu	Kategoria celów kształcenia	Poziom wymagań
I.1.1.	identyfikuje wyzwania dla bezpieczeństwa indywidualnego i zbiorowego, kategoryzuje je, przypisuje im właściwe znaczenie w kontekście bezpieczeństwa lokalnego i całego państwa	A, B	PP
I.1.2.	wymienia zadania parlamentu, prezydenta, rady ministrów w dziedzinie obronności oraz elementy systemu obronnego państwa	B	P
I.1.3.	omawia zadania, struktury oraz podstawowe uzbrojenie i wyposażenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej	B/C	P
I.1.4.	rozumie istotę oraz zna elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego poszczególne instytucje, charakter związków między nimi	A	PP PP
I.1.5.	wymienia nazwy formacji służb mundurowych (w tym obrony terytorialnej) zapewniających bezpieczeństwo państwa oraz wyjaśnia zadania tych służb	A	P
I.1.6.	określa zakres działania wybranych stowarzyszeń i organizacji, jak: Liga Obrony Kraju, Polski Czerwony Krzyż, Związek Strzelecki „Strzelec”	B	PP
I.1.7.	wymienia i uzasadnia geopolityczne, militarne i gospodarcze aspekty bezpieczeństwa państwa	A, B	P
I.1.8.	identyfikuje wyzwania dla bezpieczeństwa indywidualnego i zbiorowego, kategoryzuje je, przypisuje im właściwe znaczenie w kontekście bezpieczeństwa lokalnego i całego państwa	A, B	PP
I.1.9.	rozumie rolę świadczeń obywateli na rzecz obronności oraz zadań i kompetencji władz państwowych i samorządowych w tym zakresie	A, B	P PP
I.1.10.	rozdziela zagrożenia czasu pokoju i czasu wojny	B	P
I.1.11	podaje przykłady zarządzeń, jakie mogą wydać władze w związku z kryzysem	A	P

I.1.12.	- orientuje się w podstawowych zasadach zarządzania kryzysowego i rozumie jego istotę - wyjaśnia znaczenie pojęcia siatki bezpieczeństwa i infrastruktury krytycznej	B	PP
I.1.13.	analizuje wybrane zjawiska społeczne (stany nadzwyczajne), opierając się na właściwej terminologii	B	PP
I.1.14	- wyjaśnia pojęcie terroryzmu - wymienia przykłady skutków użycia środków biologicznych, chemicznych i wybuchowych - omawia zasady zachowania się w przypadku zdarzeń terrorystycznych (np. w razie wtargnięcia uzbrojonej osoby do szkoły, centrum handlowego)	A B B	P P P
I.1.15.	- wyjaśnia znaczenie pojęcia cyberprzemocy - zna procedury postępowania w przypadku jej wystąpienia - wskazuje niewłaściwe zachowania dotyczące cyberprzemocy i wie, jaka powinna być na nie właściwa reakcja	B B B/D	PP PP PP
II.1.1.	- wyjaśnia podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego - wymienia podstawowe dokumenty ONZ regulujące funkcjonowanie obrony cywilnej na świecie	B A	PP PP
II.1.2.	omawia podstawy prawne funkcjonowania ochrony ludności i obrony cywilnej w Rzeczypospolitej Polskiej	B	P
II.1.3.	wyjaśnia rolę i zasady funkcjonowania Państwowej Straży Pożarnej oraz Państwowego Ratownictwa Medycznego	B	P,PP
II.1.4.	wymienia i charakteryzuje ochotnicze służby i podmioty ratownicze, jak: Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe	A, B	PP
II.1.5.	opisuje obowiązki pieszego i kierowcy w zakresie zachowania się na drodze w momencie przejazdu karetki pogotowia lub innego pojazdu z włączonymi sygnałami uprzywilejowania	B	P
II.1.6.	identyfikuje obiekty opatrzone międzynarodowymi znakami ochrony zabytków	C	P
II.1.7.	rozpoznaje zagrożenia i ich źródła;	B	P

	zna zasady postępowania podczas pożaru, w przypadku wypadków komunikacyjnych, w czasie zagrożenia powodzią, w przypadku katastrofy budowlanej, wycieku gazu z instalacji w budynku mieszkalnym, znalezienia niewypału lub niewybuchu, zagrożenia lawiną, intensywnej śnieżycy		
II.1.8.	przedstawia typowe zagrożenia zdrowia i życia podczas powodzi, pożaru lub innych klęsk żywiołowych	A, B	P
II.1.9.	wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia się zbiorników z substancjami toksycznymi	B	P
II.1.10	omawia zasady ewakuacji ludności i zwierząt z terenów zagrożonych	B	PP
II.1.11	wyjaśnia zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w wodę i żywność	B	PP
II.1.12.	- charakteryzuje zagrożenia pożarowe w domu, szkole i najbliższej okolicy - wymienia rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego - potrafi dobrać odpowiedni rodzaj środka gaśniczego w zależności od rodzaju pożaru (np. płonąca patelnia, płonący komputer)	B A C	P P P
II.1.13.	wyznacza strefę bezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia	B/C	PP
II.1.14.	uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice	B	PP
II.2.1.	wymienia rodzaje znaków substancji toksycznych i miejsca ich ekspozycji	A/B	P
II.2.2.	rozpoznaje znaki substancji toksycznych na pojazdach i budowlach	C	PP
II.2.3.	- omawia wpływ środków promieniotwórczych na ludzi, zwierzęta, żywność i wodę - wie, jakie materiały można wykorzystywać jako zastępcze środki ochrony dróg oddechowych i skóry	B B	P P
II.2.4.	wymienia sposoby zabezpieczenia żywności i wody przed skażeniami	B	P
II.2.5.	wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia się zbiorników z substancjami toksycznymi	B	PP

II.2.6.	• wyjaśnia znaczenie pojęć: odkażanie, dezaktywacja, dezynfekcja, deratyzacja	A	P
II.2.7.	• wyjaśnia, na czym polegają zabiegi specjalne i sanitarne	B	P
II.3.1.	• definiuje i rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych	B, C	P
II.3.2.	• charakteryzuje zasady zachowania się ludności po ogłoszeniu alarmu	B	P
II.3.3.	• omawia zasady ewakuacji ludności i środków materiałowych	A	PP
II.3.4.	• wskazuje drogi ewakuacji w szkole	A/B	P
II.3.5.	• potrafi zainstalować w telefonie komórkowym dostępny w miejscu swojego zamieszkania system ostrzegania o lokalnych zagrożeniach	C	PP
III.1.	• opisuje rolę układów: oddychania, krążenia i nerwowego dla prawidłowego funkcjonowania organizmu • rozumie, jakie są następstwa zaburzeń czynności tych układów	B	P
		B	PP
III.2.	• podaje definicję i wymienia cele oraz zadania pierwszej pomocy • wymienia działania wchodzące w zakres pierwszej pomocy	A/B	P
		A	P
III.3.	• rozumie znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy przez świadka zdarzenia i przedstawia jego rolę	B	PP
III.4.	• zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia, w tym: a) unikania narażania własnego zdrowia b) oceniania własnych możliwości c) rozpoznawania potencjalnych źródeł zagrożenia w kontakcie z poszkodowanym d) wskazywania sposobu zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią i płynami ustrojowymi – stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej	A, B	P
		C, D	P
		E	
III.5.	• podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym i wodnym, w przestrzeniach podziemnych, w lasach	A, B	P

III.6	przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć	B, C	P
III.7.	- potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia: a) wyjaśnia pojęcie „stan zagrożenia życia” b) wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia c) wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych	B B B	P P PP
III.8.	- wie, jak prawidłowo wezwać pomoc: a) wymienia nazwy służb ratunkowych i podaje ich numery alarmowe b) wyjaśnia, kiedy należy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu	A B	P P
III.9.	podaje przykład aplikacji na telefon komórkowy wspierającej udzielanie pierwszej pomocy	B	PP
III.10.	zna wyposażenie apteczki pierwszej pomocy; wymienia przedmioty, jakie powinny znaleźć się w apteczce, np. domowej, samochodowej	B	P
III.11	- zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną: a) wymienia objawy utraty przytomności b) ocenia przytomność poszkodowanego c) ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami, przez okres do 10 sekund) d) wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej e) udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czołozuchwa f) układa osobę nieprzytomną w pozycji bezpiecznej g) zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny	A/B B C C B C C	P P P P P P P

	h) systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej		
III.12.	- wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo-oddechowej: a) wyjaśnia pojęcie „nagłe zatrzymanie krążenia”; wymienia jego oznaki b) podaje przykłady zdarzeń, w których dochodzi do nagłego zatrzymania krążenia c) opisuje algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych u osoby dorosłej d) wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości e) omawia uniwersalny algorytm postępowania w nagłym zatrzymaniu krążenia f) wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie samodzielnie i we współpracy z drugą osobą, g) opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) oraz wyjaśnia jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej; zna algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych z użyciem AED h) przedstawia sytuacje, w których można prowadzić resuscytację z wyłącznym uciskaniem klatki piersiowej	B C A B B B B	P P P P P P P
III.13.	- wykonuje podstawowe czynności pierwszej pomocy w zadławieniu: a) wyjaśnia pojęcie i mechanizm zadławienia b) omawia schemat postępowania w przypadku zadławienia c) wykonuje na manekinie rękoczyn ratunkowy w przypadku zadławienia d) wymienia przykłady działań zapobiegających zadławieniu u małych dzieci	B B C B	P P P P
III.14.	zna zasady pierwszej pomocy w urazach kończyn:		

	a) wymienia objawy związane z najczęstszymi obrażeniami narządu ruchu b) opisuje metody udzielania pierwszej pomocy w urazach kończyn c) wyjaśnia cel doraźnego unieruchomienia kończyny (ograniczenie ruchu, zmniejszenie bólu, ograniczenie ryzyka pogłębiania urazu, umożliwienie bezpiecznego transportu d) zna i stosuje zasady unieruchamiania złamań kości długich i stawów (zasada Potta) e) wykonuje opatrunek osłaniający na ranę w obrębie kończyny oraz opatrunek uciskowy f) w sytuacjach symulowanych prawidłowo unieruchamia kończynę po urazie w zastanej pozycji, wykorzystuje dostępny sprzęt do unieruchomienia złamanej kończyny g) wymienia sytuacje, w których może dojść do urazów kręgosłupa h) opisuje przykłady powikłań wynikających z urazu kręgosłupa i) przedstawia metody przenoszenia poszkodowanych z urazem kręgosłupa j) wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, pracy	A A B B, C C, E C, E B C B A/B B/D	P P PP P P P P P P
III.15.	rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w oparzeniach: a) wyjaśnia pojęcie „oparzenie”; wymienia przyczyny i rodzaje oparzeń b) omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego c) demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyny d) wymienia przykłady zapobiegania oparzeniom,	B B C	P P P

	ze szczególnym uwzględnieniem środowiska domowego i małych dzieci	A/B	PP
III.16.	rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy we wstrząsie: a) zna najważniejsze przyczyny wstrząsu, wymienia zagrożenia z niego wynikające b) stosuje zasady postępowania przeciwwstrząsowego (ułożenie, ochrona przed wychłodzeniem, wsparcie psychiczne poszkodowanego)	B B/C	P P
III.17.	rozumie, na czym polega udzielenie pierwszej pomocy osobie podtopionej: a) opisuje sytuacje, w jakich dochodzi do tonięcia; wyjaśnia zagrożenia związane z wodą b) wyjaśnia różnicę między podtopieniem a utonięciem c) odtwarza etapy pomocy w podtopieniach, w sytuacji symulowanej podejmuje czynności pierwszej pomocy po wydobyciu poszkodowanego z wody (pozycja bezpieczna, zapobieganie zachłyśnięciu i wychłodzeniu) d) wyjaśnia, jak zapobiegać tonięciu i wypadkom w zbiornikach wodnych	B B B, C B/D	P PP P PP
III.18.	rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w zatruciach: a) omawia zatrucie tlenkiem węgla (czadem), lekami i środkami odurzającymi; wymienia ich objawy b) opisuje zasady bezpieczeństwa w pomieszczeniach skażonych tlenkiem węgla, gazami toksycznymi c) w sytuacji symulowanej podejmuje prawidłowe działania wobec osoby podejrzanej o zatrucie	A, B B, C B	P P P
IV.1.1.	- zna czynniki ryzyka chorób cywilizacyjnych, jak: nadciśnienie tętnicze, cukrzyca, zaburzenia gospodarki lipidowej, otyłość - definiuje pojęcie zespołu metabolicznego (nadciśnienie tętnicze, otyłość, cukrzyca, zaburzenia lipidowe) - mierzy ciśnienie tętnicze (tętno)	A A	P P

		C	PP
IV.1.2.	potrafi ocenić korzyści kontroli czynników ryzyka miażdżycy w populacji	B	PP
IV.1.3.	- zna pojęcie wskaźnika masy ciała (BMI) i potrafi określić, do czego służy - zna tendencje związane z otyłością wśród dzieci, młodzieży i dorosłych w Polsce	A	PP
IV.2.1.	- wyjaśnia zależności między zdrowiem: fizycznym, psychicznym i emocjonalnym a zdrowiem społecznym; - wyjaśnia wpływ stresu na zdrowie	B	P
IV.2.2.	wymienia rzetelne źródła informacji o: zdrowiu, chorobach, świadczeniach i usługach zdrowotnych	B/D	PP
IV.2.3.	ocenia własne zachowania związane ze zdrowiem, ustala indywidualny plan działania na rzecz własnego zdrowia	B/D	PP
IV.2.4.	zna podstawowe sygnały i objawy problemów ze zdrowiem psychicznym (stres fizyczny i emocjonalny, zaburzenia odżywiania, depresja kliniczna)	B	P
IV.2.5.	opisuje konstruktywne i niekonstruktywne sposoby radzenia sobie z emocjami, w tym negatywnymi	B	P
IV.2.6.	wyjaśnia, gdzie w okolicy jego miejsca zamieszkania działają instytucje i organizacje świadczące leczenie, pomoc i wsparcie w przypadkach problemów zdrowia psychicznego, w szczególności świadczące usługi dla młodzieży	B	PP
IV.2.7.	dobiera i demonstruje umiejętności komunikacji interpersonalnej istotne dla zdrowia i bezpieczeństwa (odmowa, zachowania asertywne, negocjowanie)	C, E	P
IV.3.1.	wymienia zachowania, które sprzyjają zdrowiu (prozdrowotne) oraz zagrażają zdrowiu; wśród zagrażających zdrowiu wskazuje te, które szczególnie często występują wśród nastolatków	A	P
IV.3.2.	odróżnia czynniki środowiskowe i społeczne (korzystne i szkodliwe), na które człowiek może mieć wpływ, od takich, na które wpływu mieć nie może	C	PP

IV.3.3.	omawia krótkoterminowe i długoterminowe konsekwencje zachowań sprzyjających (prozdrowotnych) i zagrażających zdrowiu	B/D	P
IV.3.4.	- wyjaśnia zagadnienia związane z właściwą i racjonalną aktywnością fizyczną; - uzasadnia jej znaczenie dla zdrowia i rozwoju, w tym ochrony przed chorobami przewlekłymi	B	P
IV.3.5.	analizuje tendencje związane z brakiem aktywności fizycznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych w Polsce	B	PP
IV.3.6.	potrafi ocenić intensywność wysiłku fizycznego (np. na podstawie pomiaru częstości akcji serca w czasie i po wysiłku)	C	PP
IV.3.7.	potrafi analizować wartość odżywczą produktów żywnościowych, np. na podstawie informacji o ich składzie umieszczanych przez producenta na opakowaniu	B	PP
IV.4.1.	wyjaśnia związki między aktywnością fizyczną, zwyczajami żywieniowymi i dobrostanem emocjonalnym	B	PP
IV.4.2.	- wyjaśnia zagadnienia związane z właściwym, racjonalnym żywieniem; - uzasadnia jego znaczenie dla zdrowia i rozwoju, w tym ochrony przed chorobami przewlekłymi	B	P
IV.4.3.	- definiuje pojęcia bulimii i anoreksji; - wyjaśnia następstwa tych chorób	A	PP
IV.4.4.	- wyjaśnia zagadnienia związane z właściwym, racjonalnym odżywianiem; - uzasadnia znaczenie racjonalnego odżywiania dla zdrowia i rozwoju, w tym ochrony przed chorobami przewlekłymi	B D	P P
IV.5.1.	analizuje objawy różnych rodzajów uzależnień behawioralnych, w tym uzależnienia od komputera, internetu, hazardu	B	PP
IV.5.2.	wie, jakie przekonania dotyczące spożycia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków przez młodzież mogą mieć wpływ na podejmowanie wymienionych zachowań	B	P
IV.5.3.	zna wiarygodne źródła informacji na temat tendencji i skutków spożywania alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków przez młodzież w Polsce;	B	PP

	• wyjaśnia, w jaki sposób można unikać picia alkoholu, palenia tytoniu, brania dopalaczy i narkotyków	B	PP
IV.5.4.	• zna zasady odpowiedniego stosowania leków (produktów leczniczych) i suplementów diety	A, B	PP
IV.5.5.	• ustala, co może zrobić, aby tworzyć warunki środowiskowe i społeczne korzystne dla zdrowia (ochrona środowiska przyrodniczego, wsparcie społeczne, komunikacja interpersonalna, współpraca osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia itp.)	D	PP
IV.5.6.	• wyjaśnia wpływ substancji psychoaktywnych na sprawność kierowcy; • zna przepisy prawa dotyczące używania substancji psychoaktywnych i prowadzenia pojazdów	B	P

V. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia. Zasady oceniania

Systematycznej, planowej kontroli i ocenie podlegają wszystkie formy aktywności uczniów: wypowiedzi, czynności polecane przez nauczyciela, wytwory pracy (albumy tematyczne, mapy, schematy, wykresy, katalogi itp.), odpowiedzi, rozwiązywanie krzyżówek, kartkówki, sprawdziany, testy, aktywność na zajęciach (uczestnictwo w dramie, ćwiczeniach, dyskusji – poprawność działania, logika argumentacji, oryginalność i przydatność proponowanych rozwiązań), zachowanie w trakcie zajęć – obserwacja uczestnicząca (głównie w sferze postaw).

Wszystkie oceny należy opierać na czytelnych kryteriach i powszechnie obowiązujących zasadach. Oto one:

1. Szczegółowo określone są wymagania na konkretne oceny szkolne.
2. Wymienione są wszystkie formy kontroli stopnia opanowania materiału oraz postępów w nauce (klasówka, kartkówka, odpowiedź ustna itd.).
3. Formy te są bardzo dokładnie zdefiniowane, a dopuszczalność ich użycia jest także wyraźnie wskazana. Na przykład:
 - odpowiedź ustna może mieć miejsce po każdej lekcji danego przedmiotu; jej zakres obejmuje problematykę trzech ostatnich zajęć;
 - praca klasowa – forma kontroli kończąca działy programu; jest pisana po uprzedniej zapowiedzi, z wyprzedzeniem co najmniej 7 dni. Poprzedzona jest zwykle lekcją obejmującą powtórzenie i utrwalenie materiału.
4. Określone są terminy i sposoby poprawiania ocen oraz zwrotu prac pisemnych.
5. Przedstawione są procedury komisyjno-odwoławcze – przedmiotowa i szkolna – oraz formy informowania rodziców.
6. Rozkład materiału, kryteria ocen i tym podobne opracowania wywieszone są na klasowej tablicy (mogą także być dostępne na szkolnej stronie internetowej).
7. Ustalane są tryb i terminy nadrabiania zaległości z powodu nieobecności oraz forma ich zaliczania.
8. Wszyscy, bez wyjątku, przestrzegają tych zasad na równych prawach.

Podstawą wniosku, że uczniowie opanowali wiedzę i umiejętności przewidziane programem, jest obserwacja prowadzona systemowo, a więc w sposób planowy, ukierunkowany, właściwie dokumentowany, na wysokim poziomie warsztatowym. Opanowanie przez uczniów wymagań na poziomie podstawowym potwierdza skuteczność warsztatową nauczyciela i wspólny sukces pedagogiczny.

W myśl założeń współczesnej myśli pedagogicznej ocena, oprócz spełniania pozostałych funkcji, powinna informować ucznia i nauczyciela, co już zostało osiągnięte i dopracowane, a co wymaga dalszego doskonalenia i wzmoczonego wysiłku. Niezbędne staje się więc wypracowanie własnych kryteriów, stworzenie (oprócz wewnątrzszkolnego systemu oceniania) także własnego, przedmiotowego systemu oceniania. Przedstawione niżej zestawienie to propozycja, którą można dostosować do konkretnych warunków. Ponieważ program z założenia ma charakter czynnościowy, pierwszoplanowym kryterium stają się umiejętności ucznia. Istotne są także zaangażowanie ucznia w proces nauczania – uczenia się, jego aktywność, utożsamianie się z problematyką i przejawianie zainteresowania. W dalszej kolejności ocenie powinien podlegać cały zasób jego wiedzy.

Propozycja kryteriów oceniania

Ocena	Umiejętności i aktywność	Wiedza
	Uczeń:	Uczeń:
Celująca	- inicjuje dyskusję - przedstawia własne (racjonalne) koncepcje rozwiązań, działań, przedsięwzięć - systematycznie wzbogaca swoją wiedzę i umiejętności, dzieli się nimi z grupą - znajduje analogie, wskazuje szanse i zagrożenia określonych rozwiązań - wyraża własny, krytyczny, twórczy stosunek do omawianych zagadnień - argumentuje w obronie własnych poglądów, posługując się wiedzą pozaprogramową	zdołał zdobyć wiedzę znacznie wykraczającą poza zakres materiału programowego
Bardzo dobra	- sprawnie korzysta ze wszystkich dostępnych źródeł informacji - samodzielnie rozwiązuje zadania i problemy postawione przez nauczyciela - jest aktywny na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych (w zawodach, konkursach) - bezbłędnie wykonuje czynności ratownicze, koryguje błędy kolegów - odpowiednio wykorzystuje sprzęt i środki ratownicze - sprawnie wyszukuje w różnych źródłach informacje o sposobach alternatywnego działania (także doraźnego) - umie pokierować grupą rówieśników	- zdołał zdobyć pełen zakres wiedzy przewidziany w programie - sprawnie wykorzystuje wiedzę z różnych przedmiotów do rozwiązywania zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa
Dobra	- samodzielnie korzysta ze wskazanych źródeł informacji - poprawnie rozumie w kategoriach przyczynowo-skutkowych	opanował materiał programowy w stopniu zadowalającym

	• samodzielnie wykonuje typowe zadania o niewielkim stopniu złożoności • podejmuje wybrane zadania dodatkowe • jest aktywny w czasie lekcji • poprawnie wykonuje czynności ratownicze, umie dobrać potrzebny sprzęt i wykorzystać niektóre środki ratownicze	
Dostateczna	• pod kierunkiem nauczyciela wykorzystuje podstawowe źródła informacji • samodzielnie wykonuje proste zadania w trakcie zajęć • przejawia przeciętną aktywność	• opanował podstawowe elementy programu, pozwalające na podejmowanie w otoczeniu działań ratowniczych i zabezpieczających
Dopuszczająca	• przy pomocy nauczyciela wykonuje proste polecenia, wykorzystując podstawowe umiejętności	• wykazuje braki w wiedzy, nie uniemożliwiają one jednak dalszej edukacji i mogą zostać usunięte
Niedostateczna	• nie potrafi wykonać prostych poleceń, wymagających zastosowania podstawowych umiejętności	• wykazuje braki w wiedzy, które uniemożliwiają dalszy rozwój w ramach przedmiotu

Bardzo wartościowym narzędziem kontroli osiągnięć szkolnych ucznia są testy, szczególnie opracowane indywidualnie przez nauczycieli, ponieważ oni najlepiej znają możliwości grupy, z którą pracują, oraz swoje możliwości warsztatowe. Do tworzenia testów wykorzystuje się najczęściej zadania:

1. otwarte:
 - z luką (wymagające uzupełnienia zdania przez wstawienie brakującego wyrazu);
 - wymagające krótkiej odpowiedzi (udzielonej za pomocą liczb, wyrazu lub prostego zdania);
 - wymagające rozszerzonej odpowiedzi (w formie rozwiniętej, często rozprawki);
2. zamknięte:
 - „prawda – fałsz” (wymagające określenia prawidłowości podanego stwierdzenia);
 - wielokrotnego wyboru (wymagające wskazania prawidłowej odpowiedzi wśród wielu propozycji);
 - na dobieranie par poprawnych stwierdzeń.

Podkreślmy wreszcie: obowiązkami nauczyciela są diagnoza pedagogiczna oraz systematyczne monitorowanie efektów własnej pracy.

Przykład konstrukcji testu wielostopniowego

Poziom wymagań	Liczba zadań	Oczekiwania Norma wymagań	Ocena
Podstawowy	12	6 P	2
		9 P	3
Ponadpodstawowy	6	9 P + 3 PP	4
		9 P + 5 PP	5
Wykraczający	1	9 P + 5 PP i 1 W	6

Ze względu na prawo ucznia do popełniania błędów i mając na uwadze prawdopodobieństwo niedoskonałej konstrukcji zadań dobranych przez nauczyciela (źle dobrany poziom wymagań czy stopień trudności), sugeruje się normę 75% dla ocen dostatecznej i bardzo dobrej. Oceny dopuszczającą i dobrą wystawia się według norm tradycyjnych, określonych arbitralnie – tutaj na poziomie 50% (z zakresu P lub PP). W zadaniach wykraczających warto zwiększyć te normy o około 10%.

Przykładowa karta obserwacji pracy ucznia

Klasa: 	Uczeń: 	Data obserwacji: 	Temat: Zakres treści: 		
Wymagania			Prezentowane formy aktywności w zakresie:		
			wiedzy	umiejętności	postaw
P					
PP					
W					
Wnioski z obserwacji:					